

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ШОЛОМ АЛІНА СЕРГІЇВНА

УДК: 339.52(100):330.387

ГЛОБАЛЬНА ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник

кандидат економічних наук, доцент
Беренда Сергій Васильович,
Навчально-науковий інститут «Каразінська
школа бізнесу»
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри управління та адміністрування

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Резнікова Наталія Володимирівна
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри світового господарства
та міжнародних економічних відносин

кандидат економічних наук, доцент
Іващенко Оксана Андріївна
Національна академія статистики, обліку і аудиту
Державної служби статистики України,
завідувач кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності

Захист відбудеться «18» жовтня 2019 р. о 10 годині 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.25 у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 234.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий « » вересня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук, доцент

Н. І. Гончаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування теми дослідження. Глобальна інституціоналізація та інтенсифікація міжнародної торгівлі – взаємопов’язані процеси, які є характерними для сучасного етапу розвитку світового господарства. Ключовим провайдером глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі є СОТ. Тому членство в СОТ може розглядатися як «зовнішній якір» для розбудови інституційного середовища у межах відповідних «правил гри» – нормативно-правових актів і прийнятих у суспільстві «типів поведінки». Десятирічний досвід членства України в СОТ дозволяє зробити оцінку впливу глобальної інституціоналізації на розвиток зовнішньоторговельного сектора країни. Усе це обумовлює актуальність досліджуваної теми.

Методологічні основи аналізу розвитку системи міжнародної торгівлі в контексті процесу глобальної інституціоналізації закладено в працях таких авторів, як П. Бергер, К. Ванграссек, Т. Вайс, Т. Веблен, Р. Вілкінсон, Х. Віпфлі, У. Гамільтон, І. Дженсен, Т. Егертсон, К. Ейрс, С. Ізабел, Дж. Коммонс, В. Коул, В. Ліпов, Т. Лукман, С. Монтаназ, Д. Норт, А. Осай-Овусу, Р. Ріхтер, М. Сухорукова, Дж. Ходжсон, Х. Фролов, Е. Фуруботн, Х. Хан, М. Холлерер.

Найбільш повно теоретичні та практичні аспекти аналізу особливостей глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі розкрито у працях таких вітчизняних і зарубіжних учених, як Дж. Андерсон, Д. Акемоглу, А. Бабецька-Кухарчук, К. Ванграссек, Е. ван Вінкуп, Ф. Вільгельмсон., А. Грайф, С. Джонс, Д. Драцбург, С. Евенетт, Дж. Лі, Дж. Квін, Р. Кокс, Д. Маркуліер, Л. Мартін, І. Мельниковська, Р. Меттьюз, О. Морель, М. Олсон, І. Остуд, А. Осай-Овусу, М. Петерссон, Д. Пьязола, А. Розе, К. Родрік, Дж. Трейо-Метьюз, Б. Сіммонс, С. Черновіц, П. Уїлльямс, Р. Холл, Р. Швейкарт.

Серед вітчизняних дослідників, що займаються дослідженням місця України у процесі глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі, слід відзначити О. І. Амошу, С. В. Беренду, А. П. Голікова, Н. І. Гончаренко, Л. І. Григорову-Беренду, О. А. Довгаль, М. О. Дукха, О. М. Зелінську, О. А. Іващенко, Н. А. Казакову, М. О. Кизима, В. В. Ліпова, М. Ю. Лісовського, А. Ю. Ляшенко, Н. С. Науменко, Ю. В. Макогона, І. Ю. Матюшенка, В. Т. Пятницького, Н. В. Резнікову, І. В. Тимошенкова, С. А. Циганова, С. О. Якубовського та інших.

Водночас, дослідження розвитку системи міжнародної торгівлі показало, що недостатньо вивченим залишається кількісний вплив глобальної інституціоналізації та пріоритетних напрямів розвитку зовнішньоторговельного сектора України в контексті членства в СОТ та асоціації з ЄС, що й обумовило вибір теми дисертаційної роботи, її мету та завдання.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна та науково-дослідної теми «Спряження процесів регіональної економічної інтеграції та формування глобальних ланцюгів доданої вартості» (номер державної реєстрації 0116U003134), у межах якої здійснено дослідження ретроспективи процесу

глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі, аналіз перспектив України в системі міжнародної торгівлі та запропоновано пріоритетні напрямки розбудови національного інституційного середовища як складової глобальної конкурентоспроможності України в контексті її членства в СОТ та Асоціації з ЄС (довідка №91-04/2018 від 05.04.2018 р.) і «Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин» (номер державної реєстрації – 0116U001990), у межах якої здійснено якісну та кількісну оцінку впливу глобальної інституціоналізації в контексті процесу приєднання країн до системи ГАТТ/СОТ на збільшення їх зовнішньої торгівлі (довідка №2109-18/09 від 09.11.2018 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є поглиблення теоретико-методичних засад дослідження глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі та розробка науково-практичних рекомендацій щодо пріоритетних напрямків розвитку зовнішньоторговельного сектора України в контексті членства в СОТ.

Відповідно до мети дослідження в дисертаційній роботі поставлені й вирішені такі завдання:

- систематизувати теоретичні засади дослідження розвитку міжнародної торгівлі в контексті глобальної інституціоналізації;
- проаналізувати ретроспективу розвитку системи міжнародної торгівлі;
- узагальнити та обґрунтувати методичний апарат дослідження глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі;
- дослідити трансформацію системи міжнародної торгівлі в умовах розширення складу СОТ;
- визначити місце регіональних торговельних угод у процесі подальшої лібералізації системи міжнародної торгівлі;
- проаналізувати особливості вирішення зовнішньоторговельних протиріч СОТ у контексті глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі;
- визначити засади регулювання зовнішньоторговельного сектора України в умовах членства в СОТ;
- здійснити кількісну оцінку впливу глобальної інституціоналізації на зовнішню торгівлю України;
- обґрунтувати пріоритетні напрямки розвитку зовнішньоторговельного сектора України в контексті членства в СОТ та асоціації з ЄС.

Об'єктом дослідження є процес розвитку системи міжнародної торгівлі.

Предметом дослідження є особливості глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі в процесі її розвитку.

Методи дослідження. Основою інструментального та методичного апарату дисертації є системний підхід до дослідження процесів та явищ. У дисертації застосовуються загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема: об'єднання логічного та історичного методів для систематизації теоретичних засад дослідження розвитку системи міжнародної торгівлі в контексті глобальної інституціоналізації (п. 1.1) і аналізу ретроспективи розвитку системи міжнародної торгівлі (п. 1.2); комбінований підхід для узагальнення та обґрунтування методичного апарату дослідження глобальної інституціоналізації

системи міжнародної торгівлі (п. 1.3); об'єднання логічного методу та методу порівняльного аналізу для дослідження трансформації інституційного середовища міжнародної торгівлі в умовах розширення складу СОТ (п. 2.1), визначення місця регіональних торговельних угод у процесі подальшої лібералізації системи міжнародної торгівлі в межах СОТ (п. 2.2.), аналізу вирішення зовнішньоторговельних протиріч у контексті глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі (п. 2.3); компаративний метод для визначення засад регулювання зовнішньоторговельного сектора України в умовах членства в СОТ (п. 3.1); методи економіко-математичного моделювання для здійснення кількісної оцінки впливу глобальної інституціоналізації на зовнішню торгівлю України (п. 3.2); об'єднання компаративного і логічного методу для обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку зовнішньоторговельного сектора України в контексті членства в СОТ та асоціації з ЄС (п. 3.3).

Інформаційною та фактологічною базою дослідження є статистичні дані та аналітичні матеріали офіційних органів влади України (зокрема Державної служби статистики, НБУ, Міністерства економічного розвитку та торгівлі, Міністерства інфраструктури, Міністерства освіти і науки та ін.), а також матеріали міжнародних організацій (СОТ, ЮНКТАД, МВФ, ОЕСР, групи Світового банку, Всесвітнього економічного форуму), монографічні дослідження українських і зарубіжних економістів, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна здобутих результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних засад дослідження глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі та розробці науково-практичних рекомендацій щодо розвитку зовнішньоторговельного сектора України в контексті членства в СОТ. Конкретні наукові результати, які демонструють особистий внесок автора у дослідження зазначеної проблеми та розкривають наукову новизну дисертації, полягають у такому:

удосконалено:

- теоретико-методичний підхід до дослідження еволюції глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі через характеристику позитивних та негативних наслідків чотирьох етапів її розвитку в напрямку лібералізації міжнародної торгівлі, що дало змогу обґрунтувати наявність передумов, які склалися, для нового V етапу її розвитку – формування дворівневої системи міжнародної торгівлі на чолі з СОТ та зрілими регіональними об'єднаннями;

- науково-методичний підхід до дослідження кількісного впливу глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі, що здійснюється у такій послідовності: аналіз динаміки глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі, якісне та кількісне оцінювання зовнішньоторговельного сектора країни на основі 7 україноцентричних гравітаційних моделей з урахуванням інституційних та фіктивних змінних; визначення пріоритетних напрямів розвитку зовнішньоторговельного сектора України в умовах членства в СОТ та РТУ;

- теоретико-концептуальні засади дослідження особливостей трансформації системи міжнародної торгівлі в умовах розширення складу СОТ за рахунок

розробки алгоритму визначення впливу членства в СОТ на розвиток зовнішньоторговельного сектора країни, який свідчить, що саме Базис СОТ є «зовнішнім якорем» для трансформації інституційного середовища зовнішньоторговельного сектора як країни-вступника, так і діючих членів СОТ, безпосередньо впливаючи на торговельну свободу, а опосередковано – на всі інші показники національного середовища;

отримали подальший розвиток:

- понятійно-категоріальний апарат дослідження авторським уточненням терміна «глобальна інституціоналізація системи міжнародної торгівлі», який пропонується розуміти як процес, що характеризується упорядкуванням, стандартизацією і формалізацією міжнародних торговельних відносин у глобальних умовах розвитку, наближенням «типів поведінки» до формальних «правил гри», а також створенням міжнародних організацій та/або інституцій на чолі з СОТ з метою лібералізації міжнародної торгівлі й регулювання торговельно-політичних відносин держав-членів;

- методичний інструментарій оцінювання впливу інституційних чинників розвитку зовнішньої торгівлі (обсягів експорту та імпорту) України на підставі побудови та аналізу гравітаційних моделей, який доводить відсутність впливу з боку інституційних чинників на обсяги її експорту через їх недостатню розвиненість, що дало змогу зробити висновок щодо необхідності адаптації інституцій України до рівня ЄС з метою зростання експорту України;

- обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення подальшої інтеграції України до системи міжнародної торгівлі за допомогою розбудови інституційного середовища зовнішньоторговельного сектора України за двома пріоритетними напрямками: 1) трансформація національного зовнішньоторговельного середовища країни «ззовні» (приведення «правил гри» у відповідність із Базисом СОТ та перегляд умов членства в СОТ та асоціації з ЄС); 2) трансформація національного зовнішньоторговельного середовища країни «зсередини» (удосконалення національного тарифного і нетарифного регулювання та використання переваг членства в СОТ та асоціації з ЄС), що мають суттєво підвищити рівень конкурентоспроможності української економіки та ефективність використання регуляторних інструментів СОТ, у тому числі опцій боротьби з корупцією, для захисту національних виробників.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у тому, що викладені автором у дисертаційній роботі теоретичні положення та практичні рекомендації є базисом для формування напрямів і пріоритетів розвитку зовнішньоторговельного сектора України в контексті членства в СОТ та асоціації з ЄС.

Наукові розробки та висновки автора впроваджено в діяльність Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації під час підготовки аналітичних матеріалів з питань поглиблення інституційного співробітництва України (довідка № 01-23/3044 від 27.06.2018 р.); Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради під час підготовки звітів щодо зовнішньоекономічної діяльності міста та квартальних звітів щодо діяльності Департаменту, а також при підготовці аналітичних матеріалів до

зустрічей керівництва міста з іноземними делегаціями з питань розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин (довідка № 790/01-01-26 від 28.08.2018 р.); ТОВ «Євро ЗЕД Сервіс» при оцінці розвитку підприємства в сфері комплексного супроводу зовнішньоекономічної діяльності (довідка № 290/1 від 05.04.2018 р.).

Матеріали та результати дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародні відносини та світова політика» в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна, що дало можливість поліпшити якість підготовки студентів за спеціальністю «міжнародні економічні відносини», збагатити лекційний матеріал, активізувати семінарські завдання (довідка № 92-04/2018 від 11.04.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою. Наукові положення, висновки й рекомендації, які викладені в дисертації та публікаціях і виносяться на захист, були отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та висновки, отримані в результаті дисертаційного дослідження, доповідалися автором і отримали схвалення на міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: X Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин» (3 квітня 2015 року, м. Харків); XI Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин» (25 березня 2016 року, м. Харків); Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція бізнес-структур: стратегії та технології» (23 лютого 2017 року, м. Тбілісі); XII Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин» (31 березня 2017 року, м. Харків); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи» (16-17 травня 2017 року, м. Одеса); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції економічного спрямування «Модернізація національної економіки країни: шляхи виходу із кризи» (26 травня 2017 року, м. Тернопіль); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання економічних наук» (9-10 червня 2017 року, м. Запоріжжя); II Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика сучасної науки» (15-16 червня 2017 року, м. Київ); Міжнародній науково-практичній конференції «Бізнес в умовах ринкової економіки: проблеми становлення та розвитку» (27-28 жовтня 2017 року, м. Львів); Міжнародній науково-практичній конференції «Реалізація політики модернізації економіки в умовах державно-приватного партнерства» (3 листопада 2017 року, м. Запоріжжя); IV Міжнародної науково-практичній конференції «Лабіринти реальності» (3 листопада 2017 року, м. Монреаль); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та управління в Україні та світі» (14 листопада 2017 року, м. Полтава); Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи інноваційного розвитку економіки: сучасні підходи та напрямки» (17-18 листопада

2017 року, м. Ужгород); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Глобальний економічний простір: детермінанти розвитку» (15 грудня 2017 року, м. Миколаїв); XIII міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин» (30 березня 2018 року, м. Харків).

Публікації. Основні положення й результати дослідження викладені автором у 22 наукових працях, з яких 7 статей опубліковані в наукових фахових виданнях (у тому числі 1 – у закордонному періодичному виданні), 16 тез доповідей – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 7,8 д.а., з яких здобувачеві належить 6,0 д.а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (233 найменувань на 22 сторінках) та 10 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 239 сторінок друкованого тексту, з яких основний зміст роботи – 183 сторінки друкованого тексту, зокрема 42 таблиці і 31 рисунок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, сформульовано мету і завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, зазначено наукову новизну і практичне значення здобутих результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

У першому розділі «**Теоретико-методичні засади дослідження розвитку системи міжнародної торгівлі**» систематизовано теоретичні засади дослідження розвитку системи міжнародної торгівлі в контексті глобальної інституціоналізації; проаналізовано ретроспективу розвитку системи міжнародної торгівлі; узагальнено та обґрунтовано методичний апарат дослідження глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі.

У процесі дослідження узагальнено підходи щодо співвідношення понять «організація» та «інституція» в контексті двоїстої сутності СОТ, що дозволило довести недоцільність використання двох термінів «інститут» та «інституція» у вітчизняних економічних дослідженнях через їх тотожність. З'ясовано, що більш точним є термін «інституція», що обумовлює використання похідного від нього прикметника – «інституційний». У роботі виокремлено 10 підходів щодо змістовного наповнення поняття «інституція». Найбільш перспективним для визначення особливостей впливу глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі є синтез підходів «неоінституціоналізму» та «старого інституціоналізму», тобто розгляд інституцій не лише як «правил гри», але й поширених у суспільстві «типів поведінки».

Ключовим провайдером «правил гри» у системі міжнародної торгівлі, які зумовлюють стратегію держав-членів, є СОТ. Обґрунтовано двоїсту сутність СОТ (рис. 1), у якій організаційна складова виступає провайдером подальшої глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі, а інституційна – сприяє розробці, втіленню та дотриманню «правил гри» та «типів поведінки», що довело провідну роль СОТ у розвитку системи міжнародної торгівлі. Глобальна

інституціоналізація проявляється, зокрема, у розвитку інституційного середовища зовнішньоторговельного сектора за допомогою перетворення «правил гри» на «типи поведінки» з урахуванням ролі приєднання до СОТ в якості «зовнішнього якоря» для збільшення зовнішньої торгівлі країни.

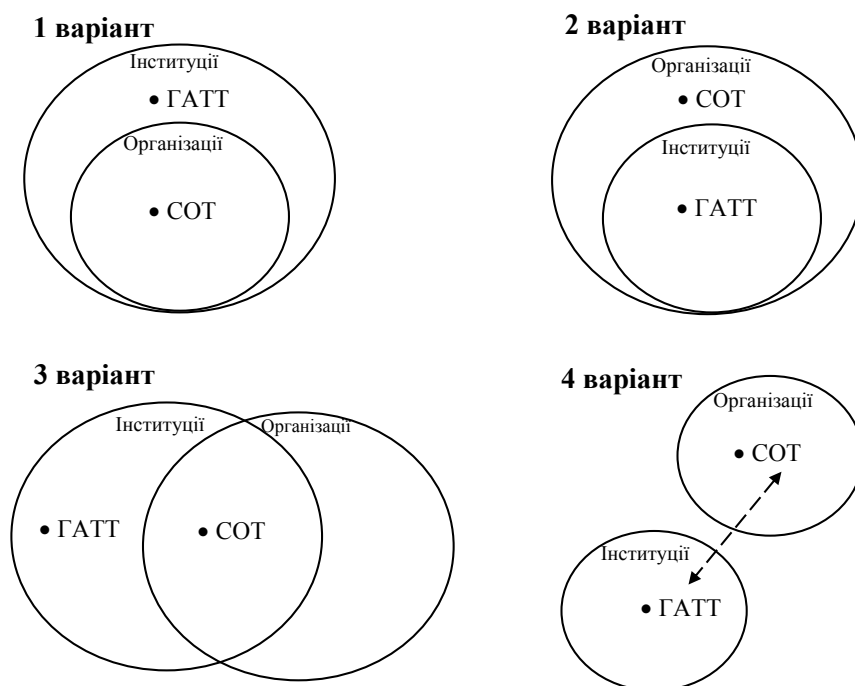

Рис. 1. Співвідношення понять «організація» та «інституція» на прикладі ГАТТ/СОТ*

*Розроблено автором.

Таким чином, сформульовано авторське уточнення трактування поняття «глобальна інституціоналізація» як процесу, що характеризується упорядкуванням, стандартизацією і формалізацією міжнародних торговельних відносин в глобальних умовах розвитку, наближенням «типів поведінки» до «правил гри», виникненням міжнародних організацій та/або інституцій на чолі з СОТ з метою лібералізації міжнародної торгівлі й регулювання торгово-політичних відносин держав-членів.

З'ясовано, що глобальна інституціоналізація системи міжнародної торгівлі має закономірний і незворотний, проте нелінійний характер. Досліджено етапізацію глобальної інституціоналізації, що дало змогу виокремити три передумови розвитку системи міжнародної торгівлі в межах СОТ – правову, економічну та політичну, та 4 етапи створення сучасної системи багатосторонньої торгівлі. Обґрунтовано важливість країн, що розвиваються, у системі міжнародної торгівлі для сучасного етапу інституціоналізації системи міжнародної торгівлі в межах СОТ.

На основі аналізу позитивних та негативних зрушень в ході чотирьох етапів розвитку системи міжнародної торгівлі виокремлено причини гальмування лібералізації міжнародної торгівлі на Дохійському раунді переговорів СОТ і переходу до нового (V) етапу глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі, який має бути пов'язаний з реформуванням механізму прийняття рішень

у межах СОТ та/або формуванням дворівневої системи міжнародної торгівлі з СОТ та зрілими регіональними торговельними угодами (РТУ).

Узагальнення методичного апарату дозволило обґрунтувати логіко-структурну схему дослідження впливу глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі на зовнішню торгівлю країн (рис. 2) на основі системного аналізу, компаративного методу, економіко-математичного моделювання та статистичних інструментів.

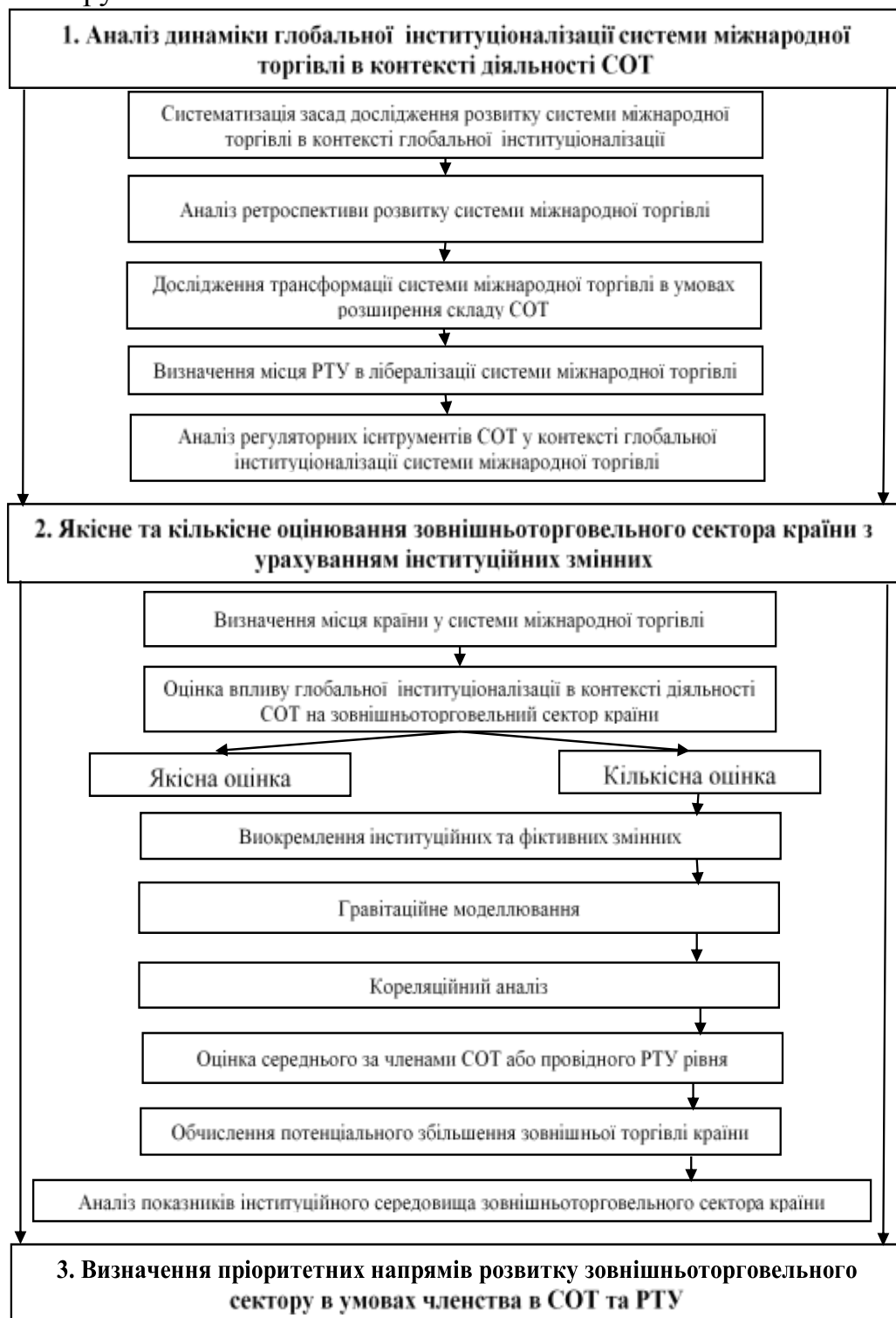

Рис. 2. Логіко-структурна схема дослідження впливу глобальної інституціоналізації на зовнішньоторговельний сектор країни*

*Розроблено автором.

У гравітаційній моделі використовують такі параметри, як:

- двостороння торгівля (змінна «Торгівля») – на базі даних Світового банку;
- розмір ринку країни і (змінна «GDP_i») – на базі даних Світового банку;
- розмір ринку країни j (змінна «GDP_j») – на базі даних Світового банку;
- відстань між двома країнами (змінна «D_{ij}») – на базі даних Калькулятора

дистанцій;

– двостороння волатильність обмінного курсу (змінна «VOL_{ij}») на базі даних Конвертера історичних валютних курсів Onada;

- інституційне середовище країни і (змінні «Inst_i», «GCI_i», «WGI_i»);
- інституційне середовище країни j (змінні «Inst_j», «GCI_j», «WGI_j»);
- обидві країни є членами СОТ або РТУ (змінна «WTO_{ij}» або «RTA_{ij}»).

Гравітаційна модель має такий вигляд:

1. На базі Heritage Foundation's Index of Economic Freedom:

$$\ln Trade = b_0 + b_1 \ln GDP_i + b_2 \ln GDP_j + b_3 \ln D_{ij} + b_4 Vol_{ij} + \sum_1^{12} a_k Inst_i^k + \sum_1^{12} a_k Inst_j^k + WTO_{ij} + RTA_{ij} \quad (1)$$

2. На базі Global Competitiveness Index by WEF:

$$\ln Trade = b_0 + b_1 \ln GDP_i + b_2 \ln GDP_j + b_3 \ln D_{ij} + Vol_{ij} + GCI_i + GCI_j + WTO_{ij} + RTA_{ij} \quad (2)$$

3. На базі World Bank Governance Indicators:

$$\ln Trade = b_0 + b_1 \ln GDP_i + b_2 \ln GDP_j + b_3 \ln D_{ij} + b_4 Vol_{ij} + \sum_1^6 a_k WGI_i^k + \sum_1^6 a_k WGI_j^k + WTO_{ij} + RTA_{ij} \quad (3)$$

Для оцінки впливу конвергенції українських інституцій до європейських у результаті використання вступу у СОТ та ратифікації Асоціації з ЄС, розраховано середньоєвропейські показники інституційних параметрів. Таким чином,

$$\Delta Trade = \exp(b * (Inst_{EU} - Inst_{Ukr})) - 1 \quad (4)$$

де Inst_{EU} – певний середньоєвропейський інституційний параметр;

Inst_{Ukr} – певний середньоєвропейський інституційний параметр.

Обчислення різниці між середньоєвропейськими параметрами та українськими дало змогу знайти відсоток зростання експорту країни у результаті глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі.

Таким чином, зроблено висновок, що обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку зовнішньоторговельного сектора країни має базуватися на гравітаційному моделюванні з використанням інституційних параметрів та фіктивних змінних, результати якого дозволяють оцінити та збільшити відповідність встановлених «правила гри» та прийнятих у суспільстві «типів поведінки» в умовах членства в СОТ та РТУ.

У другому розділі «**Особливості глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі**» досліджено трансформацію системи міжнародної торгівлі в умовах розширення складу СОТ; визначено місце регіональних торговельних угод у процесі подальшої лібералізації системи міжнародної торгівлі; проаналізовано особливості вирішення зовнішньоторговельних

протиріч СОТ у контексті глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі.

Доведено, що розширення складу СОТ призводить до трансформації системи міжнародної торгівлі, яка відбувається через наявність у Доповіді робочої групи зі вступу кожної нової країни-члена СОТ умов з 7 функціональних категорій «ззовні» – через приведення інституційного середовища у відповідність зі змінами у Базисі СОТ та «зсередини» – через використання інструментів захисту національних виробників. На основі алгоритмізації (рис. 3) визначення впливу членства в СОТ на розвиток зовнішньоторговельного сектора країни зроблено висновок про те, що у СОТ є більше можливостей для розширення Базису СОТ для нових країн-членів, і трансформація системи міжнародної торгівлі відбувається як в процесі вступу, так і членства в СОТ.

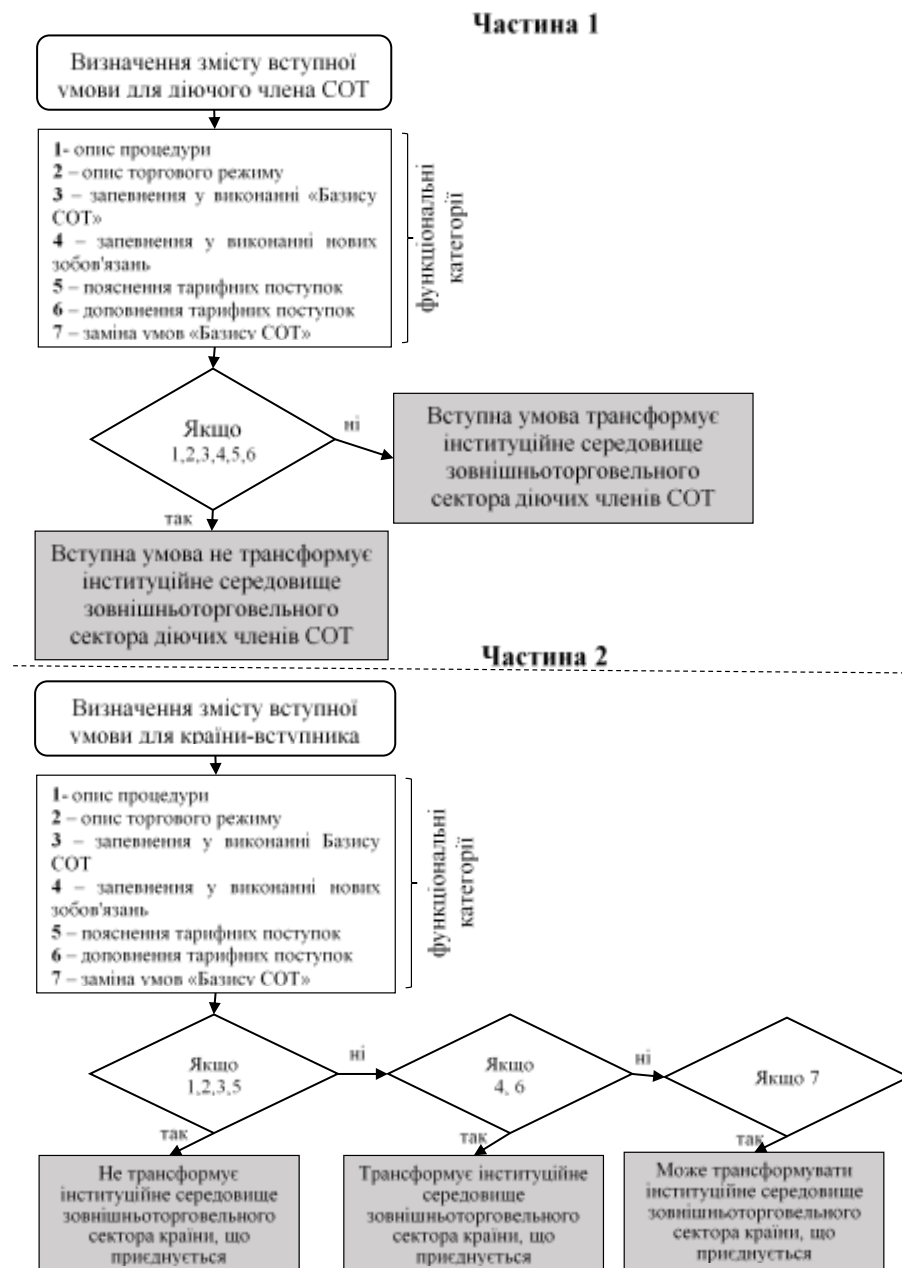

Рис. 3. Алгоритм визначення впливу членства в СОТ на розвиток зовнішньоторговельного сектора країни*

*Розроблено автором.

Кореляційно-регресійний аналіз довів, що довша тривалість вступу в СОТ обумовлює надання більшої кількості поступок, що перешкоджає повній трансформації інституційного середовища зовнішньоторговельного сектора країн-вступників, наявність зв'язку між обсягами експорту та імпорту країни і глибини зобов'язань при вступі до СОТ, а також асиметрії на користь більш розвинених країн.

Виявлено тенденцію збільшення кількості РТУ в останнє десятиріччя, що пов'язано з різнонаправленістю торговельних інтересів країн-членів СОТ, ускладненням прийняття рішень та вирішення протиріч. РТУ дозволяють встановити ефективні «правила гри», за якими не вдалося дійти консенсусу всіх країн-членів на багатосторонньому рівні СОТ. Тому вони об'єктивно сприяють подальшій лібералізації системи міжнародної торгівлі. Наразі лише для ЄС внутрішньорегіональна торгівля має вагомніше значення, ніж з рештою держав-членів СОТ (табл. 1), що дозволяє стверджувати, що дворівнева система міжнародної торгівлі, яка повинна стати характерною ознакою V етапу глобальної інституціоналізації, ще не сформована.

Таблиця 1

Частка внутрішньорегіональної торгівлі у загальному обсязі зовнішньої торгівлі провідних РТУ, %*

	2012	2013	2014	2015	2016
Андське співтовариство	9,39	7,68	7,66	7,17	7,48
АСЕАН	24,36	24,20	24,05	23,49	23,03
ЄС	61,99	62,39	63,33	63,56	64,34
МЕРКОСУР	14,15	14,28	13,52	13,54	14,63
НАФТА	40,07	40,81	41,54	40,75	40,27

*Складено автором.

З'ясовано, що вирішення зовнішньоторговельних протиріч СОТ є основою для запровадження глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі, оскільки забезпечує відповідність торгових режимів країн-членів Базису СОТ на основі трансформації інституційних середовищ зовнішньоторговельних секторів країн-членів СОТ «зсередини». В останні роки кількість зовнішньоторговельних протиріч поступово зменшується (табл. 2), що підтверджує ефективність пошуку консенсусу з торговельних питань у межах Органу з вирішення суперечок (ОВС).

Таблиця 2

Середня кількість зовнішньоторговельних протиріч протягом 1995-2017 рр.*

1995-1999	2000-2004	2005-2009	2010-2014.	2015-2017
39,4	28,9	16,3	19,5	14,3

*Складено автором.

За час існування ОВС вдалося досягти таких успіхів: велика кількість розглянутих та вирішених зовнішньоторговельних протиріч (у 90% випадків усуненням обмежувальних заходів країною-імпортером); прийняття до уваги інтересів усіх країн-членів СОТ; забезпечення захисту країн, що розвиваються; створення прецедентної бази для вирішення важливих неторгових питань, зокрема, у сфері захисту навколишнього середовища.

Серед слабких сторін ОВС – наявність великого лагу: 1/3 зовнішньоторговельних протиріч знаходяться на етапі консультацій. Для підсилення ефективності СОТ та системи міжнародної торгівлі в цілому необхідним є збільшення участі ОВС у процесі консультацій, посилення ролі інституційної складової СОТ і розширення моніторингу за виконанням рішень щодо усунення обмежувальних заходів торговельними партнерами.

Таким чином, зроблено висновок, що трансформація системи міжнародної торгівлі в умовах розширення складу СОТ відбувається через наявність у Доповіді робочої групи зі вступу нової країни-члена СОТ «СОТ-плюс» та «СОТ-мінус» умов таких функціональних категорій як Запевнення у виконанні зобов'язань, Доповнення тарифних поступок, Заміна «Базису СОТ», в умовах членства в СОТ – на основі приведення інституційного середовища у відповідність зі змінами у «Базисі СОТ» («зовні») та шляхом використання членства в СОТ як «зовнішнього якоря» («зсередини») завдяки застосування інструментів захисту національних виробників та вирішенню зовнішньоторговельних протиріч СОТ, що вказує на необхідність збільшення ролі ОВС у процесі консультацій та моніторингу за виконанням рішень щодо усунення обмежувальних заходів торговельними партнерами.

У третьому розділі **«Вплив процесу глобальної інституціоналізації на розвиток зовнішньоторговельного сектора України»** визначено засади регулювання зовнішньоторговельного сектора України в умовах членства в СОТ; здійснено кількісну оцінку впливу глобальної інституціоналізації на зовнішню торгівлю України; обґрунтовано пріоритетні напрямки розвитку зовнішньоторговельного сектора України в контексті членства в СОТ та асоціації з ЄС.

Зроблено висновок, що Україні не вдалося отримати всі прогнозовані експертами вигоди від членства в СОТ та Угоди про асоціацію з ЄС, що пов'язано з такими чинниками:

- 1) глобальна фінансова криза;
- 2) макроекономічна нестабільність в Україні;
- 3) невідповідність встановленого рівня захисту національних виробників змінам у структурі економіки;
- 4) лише часткова трансформація інституційного середовища зовнішньоторговельного сектора України, де зберігається невідповідність між «правилами гри» та «типами поведінки».

Все це вказує на необхідність використання можливостей державно-приватного партнерства (рис. 4) для реінтеграції України до системи міжнародної торгівлі на основі трансформації інституційного середовища зовнішньоторговельного сектора України «зсередини». Державно-приватне партнерство включає необхідність співпраці національних виробників на основі міжнародних галузевих асоціацій для вирішення зовнішньоторговельних протиріч України з іншими країнами-членами СОТ та сприяє розвитку зовнішньоторговельного сектора України.

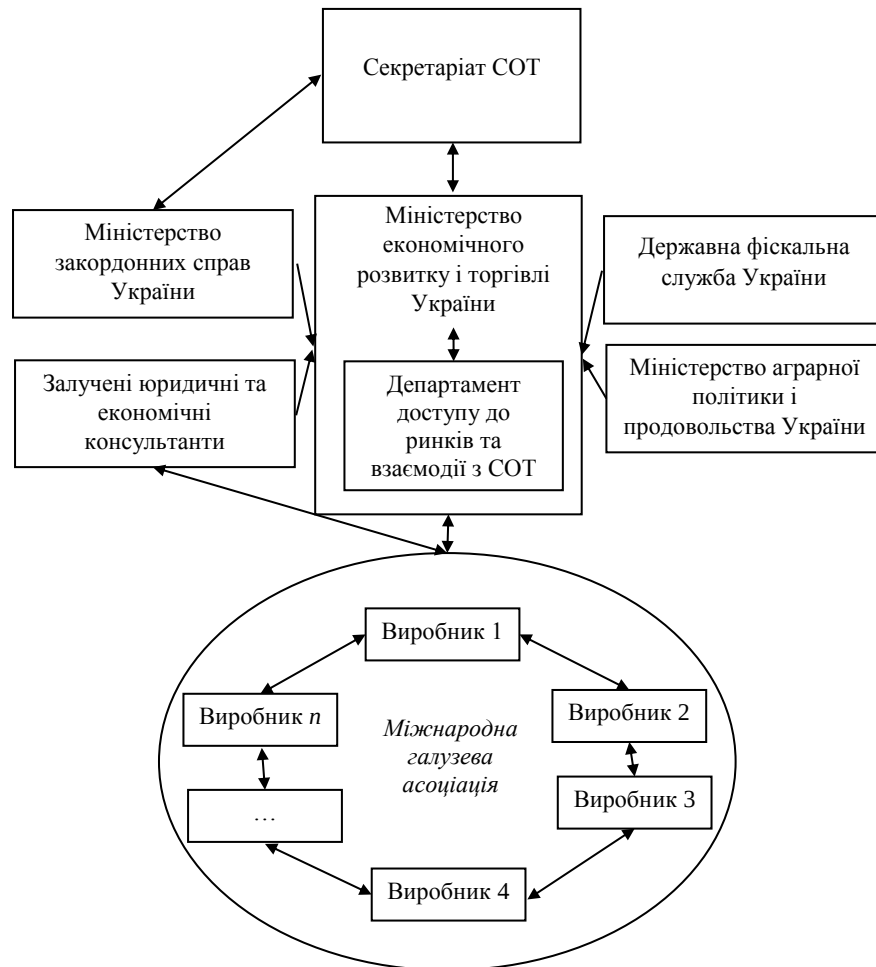

Рис. 4. Інституційно-функціональна схема реінтеграції України до системи міжнародної торгівлі*

*Розроблено автором.

Проведено оцінку впливу інституційних чинників на зовнішню торгівлю України за допомогою побудованих 7 україноцентричних гравітаційних моделей зовнішньої торгівлі з глибиною дослідження – 20 років, а також включенням фіктивних змінних членства у СОТ, РТУ та/або ЄС, СНД. Це дозволило здійснити оцінку впливу інституційних чинників на зовнішню торгівлю України на базі трьох індексів, що найбільш повно характеризують розвиток національного інституційного середовища, зокрема Індексу економічної свободи Фонду «Спадщина», стовпа «Інституції» Індексу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ та Індексу світового управління Світового банку. У результаті було обчислено відсоток збільшення зовнішньої торгівлі України за рахунок наближення інституційних чинників країни до рівня ЄС як «зовнішнього якоря» та підтверджено невідповідність формальних «правил гри» в Україні неформальним «типам поведінки», поширеним у суспільстві. Перша модель показала, що зовнішня торгівля України може бути збільшена на 106% (на 75% та 281% відповідно до другої та третьої моделі) в результаті конвергенції її національного інституційного середовища до середнього за ЄС рівня. Різні результати пов'язані зі ступенем охоплення інституційного середовища Індексом економічної свободи, Індексом глобальної конкурентоспроможності та Індексом світового управління.

Незважаючи на те, що опосередковано членство у СОТ впливає на усі сфери національного інституційного середовища, проте безпосередньо воно впливає лише на торговельну свободу (2%). Порівняння результатів гравітаційного моделювання з використанням бази країн, з яких Україна імпортує товари, та України як експортера свідчать, що обсяги зовнішньої торгівлі України знаходяться на рівні, набагато нижчому за потенційно можливий через неефективність інституцій. Тому, на нашу думку, актуальною для України залишається повна розбудова національного інституційного середовища (рис. 5) з використанням членства в СОТ та Асоціації з ЄС в якості «зовнішнього якоря», тобто наближення прийнятих у суспільстві «типів поведінки» до «правил гри» СОТ.

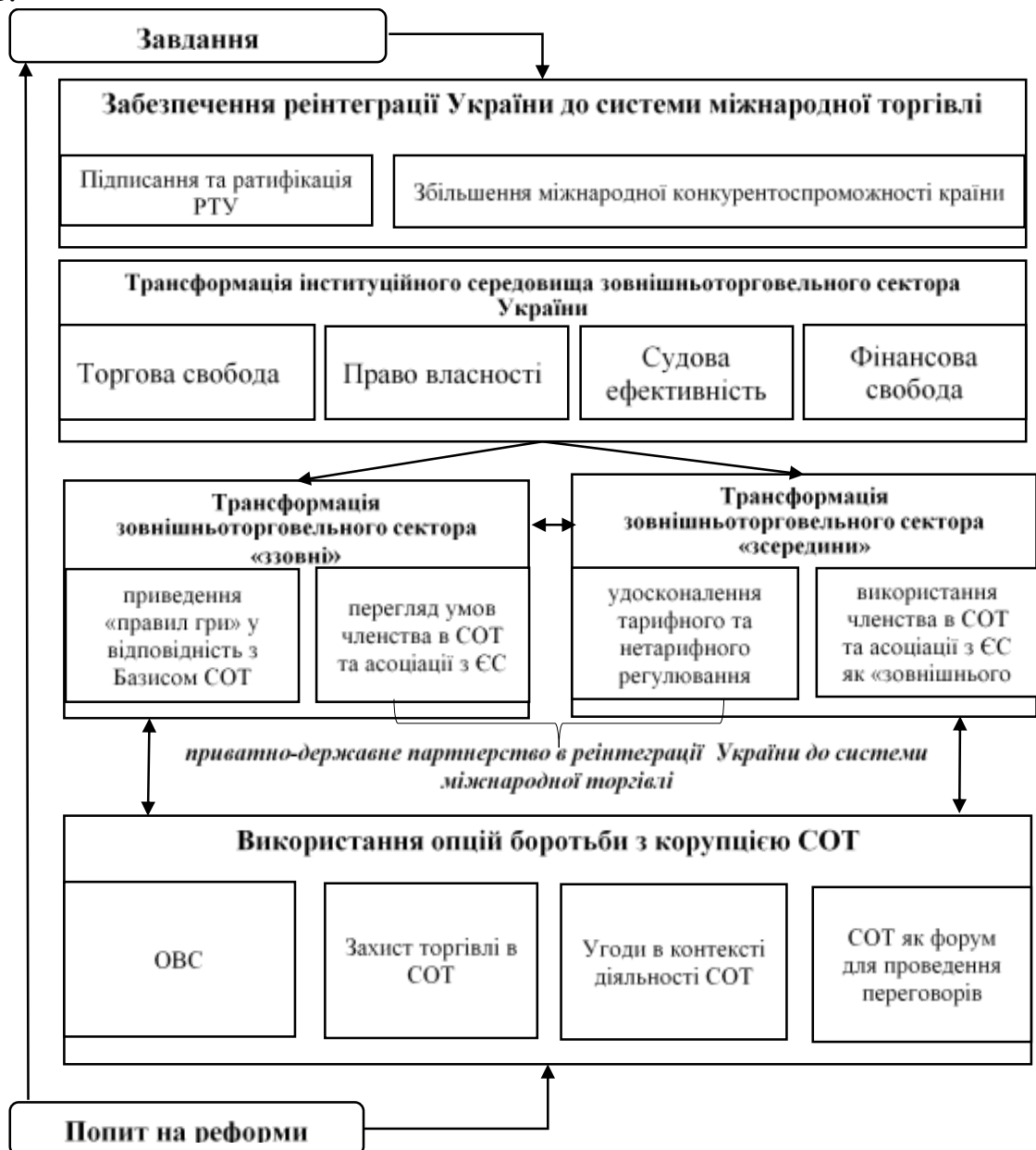

Рис. 5. Пріоритетні напрямки розвитку зовнішньоторговельного сектора України*

*Розроблено автором.

Виокремлено два напрямки розвитку зовнішньоторговельного сектора України: трансформація національного інституційного середовища «ззовні» на основі приведення «правил гри» у відповідність з «Базисом СОТ» та «зсередини» шляхом удосконалення регулювання та нетарифного регулювання в межах зв'язаного СОТ та асоціацією з ЄС рівня, а також використання СОТ та асоціації з ЄС в якості «зовнішнього якоря». Найбільш пріоритетним, на нашу думку, є удосконалення тарифного та нетарифного регулювання в межах «Базису СОТ» на основі приватно-державного партнерства та використання членства в СОТ та асоціації з ЄС як «зовнішнього якоря» на основі результатів гравітаційного моделювання, оскільки «трансформація ззовні» передбачає наявність більш сильної позиції у СОТ, ніж в Україні.

Встановлено, що надзвичайно важливою для України є боротьба з корупцією, оскільки наразі вона лише посилює негативний вплив виключно формального реформування інституційного середовища зовнішньоторговельного сектора – відсутність тотожності між «правилами гри» та «типами поведінки». Дослідження СОТ продемонструвало, що в СОТ наявні 4 опції боротьби з корупцією, які можуть розглядатися в межах трансформації інституційного середовища зовнішньоторговельного сектора країни зсередини. Ключовою можливістю для України є залучення використання ОВС та багатосторонніх угод щодо захисту торгівлі в СОТ.

Таким чином, у ході дослідження розроблено науково-практичні рекомендації щодо реінтеграції України до системи міжнародної торгівлі на основі трансформації інституційного середовища зовнішньоторговельного сектора України «зсередини», а саме, на нашу думку, необхідними є подальша реалізація та доопрацювання Закону «Про забезпечення масштабної експортної експансії українських виробників шляхом страхування, гарантування і здешевлення кредитування експорту»; створення національного комітету з розробки та реалізації національної стратегії вдосконалення процедур торгівлі; перехід на європейську гармонізовану систему; перетворення митниці на фіскальний орган; налагодження діалогу з торговельними партнерами задля виявлення корупційних схем у зовнішній торгівлі України; підвищення рівня ефективності та прозорості контролювання експортно-імпортних операцій; перегляд діючих тарифних ставок та нетарифних бар'єрів на основі аналізу структури товарних потоків у 2014-2018 рр.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено важливе науково-практичне завдання – поглиблення теоретико-методичних засад дослідження глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі та розробки науково-практичних рекомендацій щодо пріоритетних напрямів розвитку зовнішньоторговельного сектора України. Це дозволило сформулювати такі висновки:

1. Систематизація теоретичних засад дослідження розвитку системи міжнародної торгівлі у контексті глобальної інституціоналізації дозволила довести відсутність консенсусу серед вітчизняних вчених щодо логіки теоретико-категоріального апарату дослідження глобальної інституціоналізації системи

міжнародної торгівлі. Виокремлення інституційної та організаційної складової СОТ дозволило удосконалити трактування спряження понять «інституція» і «організація» й довести недоцільність використання терміна «інститут» в економічних дослідженнях, оскільки він є тотожним терміну «інституція». Це дало змогу надати авторське визначення глобальної інституціоналізації, яку пропонується розглядати як процес, який характеризується упорядкуванням, стандартизацією і формалізацією міжнародних торговельних відносин у глобальних умовах розвитку, наближенням «типів поведінки» до «правил гри», виникненням міжнародних організацій та/або інституцій на чолі з СОТ з метою лібералізації міжнародної торгівлі й регулювання торгово-політичних відносин держав-членів.

2. На основі ретроспективного аналізу виокремлено 4 етапи глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі на основі виникнення якісно нових зрушень в процесі трансформації глобального інституційного середовища, що дозволило обґрунтувати причини гальмування подальшої лібералізації на Дохійському раунду перемовин і передумови V етапу розвитку системи міжнародної торгівлі, який ініціює прийняття рішень абсолютною більшістю членів СОТ та/або збільшенням ролі зрілих регіональних торговельних об'єднань. Це призведе до формування дворівневої системи міжнародної торгівлі, у якій провайдером глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі буде не лише СОТ, а й РТУ.

3. Узагальнення методичного апарату дослідження глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі дало змогу побудувати низку гравітаційних моделей, які включають інституційні параметри та фіктивні змінні, що дозволило оцінити потенційне збільшення зовнішньої торгівлі України завдяки наближенню відповідних параметрів країни до рівня ЄС у контексті використання членства в СОТ як «зовнішнього якоря» та обґрунтувати пріоритетні напрямки розвитку зовнішньоторговельного сектора України.

4. Дослідження трансформації системи міжнародної торгівлі в умовах розширення складу СОТ дозволило визначити, що будь-який пункт у Доповіді робочої групи може бути розподілений до однієї з 7 функціональних категорій. У результаті алгоритмізації процесу виокремлення «СОТ-плюс», «СОТ-мінус» та «СОТ-нейтральних» умов на основі цих категорій встановлено, що трансформація системи міжнародної торгівлі відбувається завдяки пунктам Доповіді робочої групи країн-вступників, що містять «Запевнення у виконанні Базису СОТ» і «Доповнення тарифних поступок», які є завжди «СОТ-нейтральними» для діючих членів.

5. Визначення місця регіональних торговельних угод у процесі подальшої лібералізації системи міжнародної торгівлі вказує, що більшість складнощів, які призводять до гальмування завершення лібералізації системи міжнародної торгівлі в межах Дохійського раунду переговорів, можна вирішити за умови поглиблення інтеграції до РТУ. Це дає змогу країнам встановлювати у своїх відносинах правила і зобов'язання, які не вдається узгодити на багатосторонньому рівні в межах СОТ. На основі аналізу позарегіональної та внутрішньорегіональної торгівлі провідних РТУ, зроблено висновок, що дворівнева система міжнародної торгівлі, яка є

ознакою початку нового етапу глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі, ще не сформована, тому ключову роль у подальшій лібералізації наразі відіграє СОТ.

6. Вирішення зовнішньоторговельних протиріч є визначальним для глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі, оскільки забезпечує відповідність торгових режимів країн-членів СОТ принципам і правилам, встановлених «Базисом СОТ». Усунення обмежувальних заходів в процесі вирішення зовнішньоторговельних протиріч призводить до трансформації інституційних середовищ зовнішньоторговельного сектора країн-членів СОТ «зсередини». З'ясовано, що для збільшення ефективності регуляторних інструментів СОТ необхідним є збільшення участі ОВС у консультаціях, посилення ролі СОТ-інституції, а також розширення моніторингу за виконанням рішень щодо усунення обмежувальних заходів торговельними партнерами.

7. Дослідження засад регулювання зовнішньоторговельного сектора України в умовах членства в СОТ дозволяє стверджувати, що зберігається невідповідність між «правилами гри» та «типами поведінки», оскільки Україна неефективно використовувала можливості розвитку зовнішньоторговельного сектора «зсередини», зокрема у вирішенні протиріч з іншими державами-членами СОТ, яке здійснювалося під впливом внутрішньополітичних інтересів або багатонаціональних компаній. Тому інституційно-функціональна схема реінтеграції України до системи міжнародної торгівлі має базуватися на державно-приватному партнерстві, що дозволить збільшити цінність здобутих результатів вирішення конкретних зовнішньоторговельних протиріч України з іншими країнами-членами СОТ та сприятиме розвитку зовнішньоторговельного сектора України.

8. Гравітаційне моделювання свідчить, що на відміну від інших країн-експортерів, для України не спостерігається зв'язок між розвитком інституційного середовища зовнішньоторговельного сектора та експортом товарів. Це вказує на частковість його розвитку, тобто не включає перетворення «правил гри» на «типи поведінки». Так результати гравітаційного моделювання на основі Показників управління Світового банку демонструють, що рівень корупції в Україні та країні-партнері мають визначальний характер у негативному впливі на експорт України, що додатково свідчить про формальний характер розвитку інституційного середовища зовнішньоторговельного сектора. Натомість розбудова інституційного середовища зовнішньоторговельного сектора до середнього за ЄС рівня сприятиме збільшенню зовнішньої торгівлі України товарами з країнами-членами СОТ.

9. Пріоритетом для України є трансформація зовнішньоторговельного сектора «зсередини» шляхом перегляду діючих тарифних та нетарифних бар'єрів в межах «Базису СОТ» на основі аналізу експортно-імпортних операцій України, а також спрощення митних процедур, оскільки в Україні немає ефективних важелів для зміни умов членства в СОТ та асоціації з ЄС на свою користь. Ключовою можливістю членства в СОТ як «зовнішнього якоря» для України є використання опцій боротьби з корупцією СОТ, а саме – механізму вирішення зовнішньоторговельних протиріч та використання «Базису СОТ» для захисту торгівлі в СОТ.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шолом А. С., Беренда С. В. Етимологія поняття «institution» та еволюція його змістовної сутності в економічних дослідженнях на прикладі СОТ // Проблеми економіки. 2015. №1. С. 319-325. (Index Copernicus).

Особистий внесок здобувача: систематизовано вітчизняні підходи щодо використання термінів «інститут» та «інституція».

2. Шолом А. С. Організаційно-функціональна структура ГАТТ/СОТ та її спряження із системою міжнародних інституцій // Бізнес Інформ. 2016. №1. С. 24-31. (Index Copernicus).

3. Шолом А. С. Формирование национально институциональной базы торговли в рамках присоединения и членства в ВТО, на примере Украины // Эффективная економіка. 2016. №10. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5195> (дата звернення: 31.01.2019) (Index Copernicus).

4. Григорова-Беренда Л. І., Шолом А. С. Коррупция как торговый барьер: возможности ее устранения через механизмы в рамках системы ГАТТ/ВТО и вне их // Соціальна економіка. 2016. №51(1). С.111-119.

Особистий внесок здобувача: узагальнено переваги та недоліки існуючих механізмів боротьби з корупцією у системі міжнародної торгівлі в межах СОТ.

5. Шолом А. С. Место региональных торговых соглашений (РТС) в современной системе многосторонней торговли: ВТО-субституция или ВТО-комплиментарность? // «Економіка та держава». 2017. №6. С. 94-99. (Index Copernicus).

6. Шолом А. С. Украина в системе многосторонней торговли ГАТТ/ВТО // Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія : Економічна. 2017. Т. 22. Вип. 9 (62). С. 12-16. (Index Copernicus).

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації у зарубіжних спеціалізованих виданнях:

7. Sholom A., Berenda S. The role of WTO Dispute Settlement System in international and national institutional framework, the case of Ukraine // International Journal of Economics, Commerce & Management. 2018. Vol. VI. Issue 1. P. 78-98. (Index Copernicus).

Особистий внесок здобувача: визначено основні протиріччя системи міжнародної торгівлі в межах СОТ на прикладі України.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Шолом А. С. СОТ як головна інституціоналізуюча сила у сфері міжнародної торгівлі // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин : матеріали Х науково-практичної конференції молодих вчених (м. Харків, 3 квітня 2015 р.). Харків : ХНУ ім. Каразіна, 2015. С. 289-293.

9. Sholom A. S. Developing Countries in the Global Value Chains: Bali and Nairobi Outcomes // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин : матеріали XI науково-практичної конференції молодих вчених (м. Харків, 25 березня 2016 р.). Харків : ХНУ ім. Каразіна, 2016. С. 57-61.

10. Шолом А. С. Дохійський раунд як платформа для створення дворівневої системи багатосторонньої торгівлі // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин : матеріали XII науково-практичної конференції молодих вчених (м. Харків, 31 березня 2017 р.). Харків : ХНУ ім. Каразіна, 2017. С. 413-417.

11. Шолом А. С. Можливості для боротьби з корупцією на національному та міжнародному рівні в рамках ГАТТ/СОТ // «Модернізація національної економіки країни: шляхи виходу із кризи» : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції економічного спрямування (м. Тернопіль, 26 травня 2017 р.). Тернопіль : ФОП Шпак В. Б., 2017. С. 114-118.

12. Шолом А. С. Система решения споров ГАТТ/ВТО : сильные и слабые стороны, перспективы развития // Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання : сучасний стан та перспективи : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 16-17 травня 2017 р.). Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2017. С. 21-23.

13. Шолом А. С. Всемирная торговая организация (ВТО) как ведущая организация-институция в сфере международной торговли // Актуальні питання економічних наук : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 9-10 червня 2017 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 21-25.

14. Шолом А. С. Сучасні тенденції та перспективи розвитку міжнародної торгівлі // Теорія і практика сучасної науки (частина II) : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15-16 червня 2017 р.). Київ : МЦНД, 2017. С. 19-21.

15. Шолом А. С. Торгово-економічне співробітництво між Україною та Індією у контексті сучасних зрушень у системі ГАТТ/СОТ // Бізнес в умовах ринкової економіки : проблеми становлення та розвиток : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 27-28 жовтня 2017 р.). Львів : «Львівська економічна фундація», 2017. С. 25-30.

16. Шолом А. С. Європейський Союз як провідна регіональна торговельна угода : особливості інтеграційних процесів у Західній Європі // Реалізація політики модернізації економіки в умовах державно-приватного партнерства : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 3 листопада 2017 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. С. 17-22.

17. Шолом А. С. Особливості НАФТА як провідної регіональної торгової угоди у контексті системи ГАТТ/СОТ // «Лабіринти реальності» : збірник наукових праць за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Монреаль, 30-31 жовтня 2017 р.). Монреаль : СРМ «ASF», 2017. С. 243-246.

18. Шолом А. С. Місце та роль України в системі міжнародної торгівлі // Перспективи інноваційного розвитку економіки : сучасні підходи та напрямки :

матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 17-18 листопада 2017 року). Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 35-39.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано переваги і ризики СОТ-компліментарності в межах зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

19. Шолом А. С. Особливості участі країн, що розвиваються у Системі вирішення суперечок СОТ // Глобальний економічний простір : детермінанти розвитку : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 15 грудня 2017 р.). Миколаїв : Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2017. С. 10-14.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано вплив національної конкурентоспроможності на темпи економічного зростання країни.

20. Sholom A. S. Does accession to the WTO matter? Qualitative and quantitative impact // Integration of business structures : strategies and technologies : Proceedings of the Scientific-Practical Conference. (Tbilisi, 23 February 2018). Georgia : Bultija Publishing, 2018. P. 17-20.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

21. Шолом А. С., Казакова Н. А. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС як приклад СОТ-комплементарності: переваги і ризики // Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліки, фінансів та управління в Україні та світі : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 14 листопада 2017 р.). Полтава : Центр фінансово-економічних наукових досліджень, 2017. С. 31-34.

Особистий внесок здобувача: досліджено роль СОТ у створенні і функціонуванні зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

22. Шолом А. С., Казакова Н. А., Бахтиярова А. Конкуренция как механизм стимулирования эффективности развития национальной экономики // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин : Матеріали XIII науково-практичної конференції молодих вчених (м. Харків, 30 березня 2018 р.). Харків : ХНУ ім. Каразіна, 2018. С. 245-249.

Особистий внесок здобувача: досліджено роль СОТ у створенні і функціонуванні зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

АНОТАЦІЯ

Шолом А.С. Інституціоналізація системи міжнародної торгівлі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – Світове господарство і міжнародні економічні відносини (Економічні науки). – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2019.

Дисертацію присвячено поглибленню теоретико-методичних засад дослідження глобальної інституціоналізації системи міжнародної торгівлі та

розробці науково-практичних рекомендацій щодо пріоритетних напрямків розвитку зовнішньоторговельного сектора України в контексті членства в СОТ.

У роботі систематизовано підходи до визначення сутності СОТ через її двоїсту сутність, що дозволило актуалізувати наше дослідження СОТ, удосконалити трактування спряження понять «інституція» і «організація» та надати авторське уточнення поняття «глобальної інституціоналізації», яку пропонується розглядати як процес, який характеризується упорядкуванням, стандартизацією і формалізацією міжнародних торговельних відносин в глобальних умовах розвитку, наближенням «типів поведінки» до «правил гри», виникненням міжнародних організацій та/або інституцій на чолі з СОТ з метою лібералізації міжнародної торгівлі й регулювання торгово-політичних відносин держав-членів.

Досліджено етапізацію глобальної інституціоналізації в контексті міжнародної торгівлі за допомогою виокремлення чотирьох етапів створення сучасної системи багатосторонньої торгівлі СОТ. Це дозволило систематизувати основні доробки та шляхи завершення Дохійського раунду перемовин і переходу до нового етапу глобальної інституціоналізації.

Проведено оцінку впливу наближення інституційних чинників України до рівня ЄС як «зовнішнього якоря» на зовнішню торгівлю країни на основі гравітаційного моделювання та підтверджено невідповідність формальних «правил гри» неформальним «типам поведінки», поширеним у суспільстві.

Здійснено класифікацію вступних зобов'язань, які можуть мати юридично зв'язчу силу («СОТ-плюс», «СОТ-мінус» умови) або не мати її («СОТ-нейтральні» умови) на основі їх співвідношення з Базисом СОТ на основі відповідного алгоритму; підхід до оцінки місця РТУ з урахування процедури імплементації Механізму прозорості та їх рівня зрілості; підхід до визначення механізму врегулювання суперечок СОТ та його основних етапів. Це дозволяє з'ясувати якісний вплив процесу вступу до СОТ на розвиток системи міжнародної торгівлі з урахуванням сучасних зрушень у системі СОТ.

Визначено пріоритетні напрямки розвитку інституційного середовища зовнішньоторговельного сектора України в контексті членства в СОТ та асоціації з ЄС, а також проблем і перспектив тарифного та нетарифного регулювання та створення в Україні Експортно-кредитного агентства, що покликані сприяти перетворенню «правил гри», побудованих на стандартах ЄС, на «типи поведінки», прийняті в суспільстві.

Ключові слова: СОТ, глобальна інституціоналізація, система міжнародної торгівлі, інституція, організація, «Базис СОТ», зовнішньоторговельний сектор України, регіональні торговельні угоди (РТУ).

ABSTRACT

Sholom A.S. Institutionalization of the international trade system. – Qualification scientific paper as a manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics. Speciality 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – V.N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The thesis is concerned with the deepening of theoretical and methodological principles of research of global institutionalization of the international trade system within the WTO and formulization of scientific and practical recommendations for the development of the national institutional framework in the context of Ukraine's membership in the WTO.

The dissertation systematizes approaches to determining the nature of the WTO through its dual nature, in order to improve the interpretation of the conjunction of concepts of 'institution' and 'organization' and to provide the author's clarification of the concept of 'global institutionalization', which is proposed to be considered as a process, characterized by harmonization, standardization and formalization of international trade relations in global conditions of development, approximation of 'types of behavior' to 'rules of the game', emergence of international organizations and / or institutions with the WTO at the front to liberalize international trade and regulation of trade and political relations between member states.

The stages of global institutionalization in the context of international trade have been analyzed by identifying the four stages of the creation of the modern WTO multilateral trade system. This made it possible to systematize the main developments and ways of completing the Doha Round and the transition to a new stage of global institutionalization.

The influence of the approximation of the institutional factors of Ukraine to the EU level as an 'external anchor' on the country's foreign trade was evaluated on the basis of gravity modeling and the inconsistency of formal 'rules of the game' with the informal 'types of behavior' widespread in society was confirmed.

The entry obligations, which may have legally binding force ('WTO-plus', 'WTO-minus' conditions) or not have it ('WTO-neutral' conditions) are classified based on their relationship with the WTO Basis through the corresponding algorithm; an approach to assessing the location of the RTU, taking into account the implementation of the Transparency Mechanism and their maturity level; approach to defining the WTO dispute settlement mechanism and its milestones. This allows us to find out the qualitative impact of the WTO accession process on the development of the international trade system, taking into account the current changes in the WTO system.

Priority directions of development of the institutional environment of the foreign trade sector of Ukraine in the context of WTO membership and association with the EU are identified, as well as problems and prospects of tariff and non-tariff regulation and creation of an Export-Credit Agency in Ukraine, designed to facilitate the transformation of the 'rules of the game', built on EU standards, the 'types of behavior', accepted in society.

Key words: WTO, global institutionalization, system of international trade, institution, organization, WTO Baseline, external sector of Ukraine, regional trade agreements (RTAs).

ПОЛОМ АЛНА СЕРГІВНА

**ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В
МЕЖАХ СОТ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук

Підписано до друку 16.09.2019.
Формат 60х90/16. Ум. друк. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.
Замовлення №_____.